

Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)

Široka in prepletena funkcijskost jezika v današnji družbi in posledično spreminjajoča jezikovna raznovrstnost nas silita v sprotno prevrednotenje in obnavljanje funkcijskosti oz. zvrstnosti jezika. Dvaintrideseta Obdobja tako nadaljujejo krovno tematsko usmeritev že nekaj predhodnih simpozijev *Metode in zvrsti*.

Znotraj široko zastavljenega naslova *Družbena funkcijskost jezika* so bila avtorjem prispevkov, pretežno jezikoslovcem, ponujena štiri tematska področja s podpodročji, s katerimi se je skušalo obravnave usmeriti v izoblikovanje čimbolj enoumnih meril za opredelitev posameznih družbenih funkcij jezika oz. jezikovnih zvrsti in za oblikovanje aktualnih jezikovnozvrstnih in besedilnih tipologij. Ob dvestoletnici rojstva Frana Miklošiča, ki jo praznujemo ravno v novembru, je z nekaj referati obeležen tudi Miklošičev prispevek k funkcionalnosti slovenščine v širokem slovanskem kontekstu. V smislu triade sistem > funkcija > družba so bile zastavljene teme: **1 Prevrednotenje današnje jezikovne funkcijskosti – aktualna jezikovna zvrstnost**: 1.1 Aktualna funkcijska razčlenjenost slovenščine – pomanjkanje natančnejših opredelitev in tipologij; 1.2 Stanje sociolektov – aktualizacija jezikov družbenih skupin; **2 Funkcija – standard – norma**: 2.1 Standardizacija v slovenščini / Standardizacija v X jezik-u/-ih in vloga korpusov; 2.2 Knjižna in standardna slovenščina; 2.3 Pojmovanje jezikovne kulture; **3 Tipološka aktualizacija besedilnih vrst**: 3.1 Aktualne besedilne tipologije (vidiki, merila, opredelitve); 3.2 Funkcijskost jezika v besedilih; 3.3 Jezikovnosistemska stilistika in besedilna stilistika; **4 Funkcijskost jezika v družbi in strokah z leksikološko-leksikografskega vidika**: 4.1 Opis družbene funkcijskosti jezika v slovarjih; 4.2 Kvalifikatorska ustreznost oz. kvalifikatorske zmožnosti; in še **5 Jubilejna tema (ob 200-letnici rojstva Frana Miklošiča) – Miklošičev prispevek k družbeni funkcijskosti slovenščine**.

Avtorji so bili že vnaprej nagovarjani, da v svojih prispevkih predstavijo svoje strokovne poglede in izkušnje ter da hkrati skušajo odgovoriti na vprašanja: – Na kakšen način se vzdržuje in razvija polnofunkcijskost oz. vsestranska razvitost knjižnega jezika. Glede na to, da je knjižni jezik s svojo glavno in prevladujočo javno vlogo izpostavljen stalnim spremembam in vplivom, se lahko upravičeno sprašujemo tudi o možnostih oženja vloge javne knjižne slovenščine in s tem o krizi naše jezikovne identitete? – Kako knjižna slovenščina vzdržuje razmerje med živo rabo in normo v smislu realne jutrišnje javne besede in kje je tu stopnja standardizacije; potrebna je aktualizacija razmerja med knjižnim jezikom in neknjižnimi, zlasti pokrajinskimi, sociolekti. Kakšno je današnje slovnično in slovarsko stanje glede opisa in predpisa v jeziku? In navsezadnje: Kakšna je realnost današnje in jutrišnje javne besede?

In če malo pokomentiramo zgornje: v prevladujočih govorjenih jezikovnih praksah današnje slovenščine sta vsakdanja jezikovna raba in medijski jezik vzajemno prepletena. Zlasti mediji vnašajo v javni govor veliko jezikovno variantnost, kar se postopoma odraža tudi v standardizaciji jezikovnih prvin. Sledenje živosti jezika lahko posledično sproža tudi večjo normativno prožnost; zaželena bi bila namreč t. i. prožna stabilnost prevladujoče javne slovenščine, ki sčasoma povzroča tudi večjo normativno prožnost. Glede na rabo je stalnica vprašanje, kaj je standardizacija jezika in kje je potem meja med standardom in normo. Je npr. uporaba velenika *vrži, sleči, steči* ali zveza *gledati čez okno* zgolj zaradi pogoste rabe že del standarda? Do kod gre sprejemljivost jezikovnih prvin, ki so označene kot sredstva subjektivizacije oz. od kod naprej lahko govorimo o kršenju osnovnih jezikovnosistemskih zakonitosti?

Tudi mešanje žanrov in mešanje jezikovnih različic je lahko zabavno in učinkovito, če je namerno in zavestno, sicer pa je obojestransko (tako za žanr kot za jezik) škodljivo. Današnji jezik oglaševanja se vse prevečkrat podreja duhovičenju za vsako ceno, npr. *Lačen si ful drugačen*, in pri tem izkorišča svojo veliko vplivajnsko moč. Na drugi strani pa funkcijsko prožnost jezika hromi negotova oz. nesuverena in preventivna jezikovna raba, ki ne izkorišča niti pol razpoložljivih jezikovnih zmožnosti; poleg jezikovnega neznanja in premajhnega jezikovnega samozaupanja in samozavesti sploh je vzrok temu pomanjkanje zavedanja, da mora jezik v družbeni in strokovni funkciji delovati sistemsko celovito, in ne samo v določenih segmentih, npr. samo z leksiko in ne tudi pravorečno-pravopisno in skladenjsko ustrezno ipd. Znak jezikovne nesamozavesti in postopnega brisanja lastne jezikovne identitete je tudi brisanje medzvrstne različnosti – zlasti izgubljanje strokovnih in znanstvenih različic jezika na eni strani in hkrati večje družbeno razslojevanje jezika na drugi, oboje pa nakazuje pešanje jezikovne polnofunkcijskosti. Ta zvrstna oz. sistemska stilna redukcija vzvratno producira polgovorce lastnega jezika, ki svoje jezikovne kompetence dopolnjujejo z drugimi prevladujočimi jeziki. Ravno zato mora biti knjižni jezik po svoji vsestranski in hkratni središčni vlogi stalno odprt za vse spremembe in vplive v družbi in s tem tudi v posameznih strokah, kar pa zahteva stalno oz. sprotno sledenje vsemu novemu in hkrati tudi sprotno oblikovanje aktualnega opisa jezika. Ob pojmih sodobni knjižni jezik in standardna slovenščina je nujnost razmišljati zlasti o realnosti današnje in jutrišnje javne besede. Stalno se spreminjajo tudi meje med sociolekti, hkrati pa so pri rabah vsaj določenih sociolektov stalnica stereotipi in stigmatizacije.

Jezikovno kultiviranost, kompetenco in jezikovno kulturo nasploh slabi tudi stalno ustrezljivo podrejanje slovenščine v primerih večjezikovne komunikacije. V današnji večjezični in večkulturni situaciji sobivanja je potrebno oz. kar nujno proaktivno jezikovnopolično delovanje slovenščine, kajti le tako bo sprotno usposobljena tudi za vse nadaljnje vloge.

Odziv na simpozij je bil velik – prijavljenih je bilo kar 117 naslovov; oddanih je bilo 74 prispevkov in dokončno sprejetih 71 prispevkov, od teh je objavljenih 68 prispevkov, trije pa so, dogovorno z avtorji, predstavljeni na simpoziju zgolj kot referati. S prispevki nam je uspelo zajeti vsa zgoraj naštetá tematska področja in pričakovano, tudi pomenljivo hkrati, je težišče na obravnavi razmerij knjižnost – standardnost – norma in na obravnavi funkcijskosti jezika v besedilih, tudi z upoštevanjem stilistike.

Bistvo vsega je torej živeti jezik v smislu samozavedanja in utrjevanja jezikovne samozavesti; to vključuje zlasti aktualno procesno razumevanje jezika, ki je pogoj za utrjevanje polnofunkcionalnega knjižnega jezika. Slednji si je svojo samoniklost razvil in utrdil skozi naš kulturnozgodovinski razvoj, zato ne delajmo zaradi svoje človeške majhnosti še lastni jezik majhen, premajhen ... ker to preprosto ne more biti!

Izr. prof. dr. Andreja Žele
predsednica 32. simpozija Obdobja